

מו"ר הגאון רבי משה חיים דימנטמן שליט"א
ראש הכולל

השוחט בשבת

א

תנן במסכת חולין (יד,א):

השוחט בשבת וביום הכיפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו, שחיטתו כשרה.

והקשה תוס' שם, אמאי שחיטתו כשרה, והא מומר לחלל שבתות אסור לאכול משחיטתו ותרצו שני תירוצים: א – דהכא בצינעא הוי, ורק מומר לחלל שבת בפרהסיא הוי מומר ולא בצינעא. ב – ועוד אמרו בתוס' דמשום פעם אחת לא חשיב מומר וראיה לכך מגמ' בחולין פרק שני.

ובחידושי הר"ן לחולין שם כתב וז"ל:

וא"ת והא קי"ל דמומר לחלל שבתות בפרהסיא הוי מומר לכל התורה כולה וכדתניא לעיל חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא וכיון שכן היכא קתני שחיטתו כשרה, בשלמא למסקנא דשמעתין דאוקים לה בשוגג ניחא, אבל מעיקרא דמהדרין לאוקמה במזיד ור"מ היכא תנן שחיטתו כשרה. י"ל למאי דסליק אדעתין מעיקרא מוקמינן למתני' בשוחט בצינעא. אבל בתוס' כתבו דאפילו במזיד ובפרהסיא שחיטתו הראשונה כשרה שאינו נעשה מומר אלא עד גמר שחיטה. וראיה לדבר מדאמרינן בפרק אותו ואת בנו (ד פא) דלרבנן דאמרי שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה שחט ראשון לשלחנו ושני לע"א חייב משום אותו ואת בנו ואם איתא דשחיטה ראשונה שחיטת מומר חשבינן ליה אמאי מחייבי רבנן והלא אינה שחיטה כלל אלא נחירה בעלמא אלא ודאי שמע שאין שם מומר עליו אלא מאותה שחיטה ואילך. ויש דוחין ולומר דלא דמי שבת לע"א דשוחט לע"א כיון שאינו עובד אותה אלא עם גמר שחיטה בדין הוא שנכשיר שחיטתו הראשונה שהרי נעשית בהכשר, אבל שוחט בשבת הרי בתחילת שחיטתו חילל שבת, דחובל הוא, הלכך אפילו בשחיטתו הראשונה הוי מומר ושחיטתו פסולה. ואין זה כלום אצלי, דבשבת נמי

לא מחייב עד גמר שחיטה, דמיקמי הכי הו"ל מקלקל בחבורה דקיי"ל דפטור.

ואף דהר"ן דוחה הסברא הנ"ל, וכתב דבשבת נמי לא מתחייב עד גמר שחיטה, דמיקמי הכי הוי מקלקל בחבורה דקיי"ל דפטור. מיהו הרמב"ם בפירוש המשניות על משנה זו דשוחט בשבת כתב דבמזיד שחיטתו אסורה משום דבתחילת שחיטה נעשה מומר.

וז"ל הרמב"ם שם:

ואמר השוחט בשבת אם היה שוגג ולפיכך שחיטתו כשרה הוי ואינו מחלל שבת, ואין שחיטתו פסולה אלא אחר גמר שחיטה, ואם שחט אח"כ שחיטה שניה, הוא שיהיה אסור. דע שמשיתחיל לעשות חבורה בצואר הבהמה הוא מחלל בת קודם שישחוט אם שום דבר מן הושט והגררת. ואם תרצה לבאר יותר מזה תאמר בשעה שישחוט קצת הסימנים קודם שיגמור השחיטה, הוא מחלל שבת, ובשעה שיגמור השחיטה הוא פסול.

וביסוד מחלוקת הרמב"ם והר"ן דלעיל, אפשר לומר עפ"י מחלוקת האחרונים (צויינה ע"י רע"א במערכה ב' במסכת שבת), במומר לחלל שבת בפרהסיא במלאכה דרבנן, אי הוי מדרבנן כמומר לכל התורה ושחיטתו אסורה מדרבנן. הבית הלל כתב דהוי כמומר לכל התורה והפר"ח פליג.

וסברת המקילים דמומר לחלל שבת בפרהסיא במלאכה דרבנן לא הוי מומר, משום דאיסורי דרבנן אינם איסורי שבת אלא איסור כללי דלא תסור.

ועפ"י זה ת"ל, דנעשה מומר לאחר גמר העבירה, ובשעת העבירה עדיין אינו מומר, וס"ל לרמב"ם נהי דבתחילת השחיטה הוי מקלקל ואסור מדרבנן וס"ל לרמב"ם כשיטת בית הלל הנ"ל, דגם מומר לחלל שבת מדרבנן הוי מומר וכיון דהוי מומר מדרבנן בתחילת השחיטה, נמצא דגמר השחיטה נעשה ע"י מומר ולכן מעמיד הרב"ם המשנה בחולין בשוגג.

והר"ן ס"ל כשיטת הפר"ח דמומר לחלל שבת מדרבנן, ל"ה כמומר, נמצא דבתחילת השחיטה לא הוי מומר ורק בגמר בשחטה נעשה מומר ולכן שחיטתו כשרה אף אם מזיד הוא.

והגרע"א שם, מציין לדברי הרמב"ם (פ"ג מגניבה), טבח ביוה"כ והתרו בו פטור, דאין לוקה ומשלם, ולכאורה כבר נתחייב מלקות בתחילת השחיטה,

והגמר אח"כ הוא בלא התראה, וקיי"ל דחייבי מלקות שוגגין וממון דמשלם (כדעת רבי יוחנן פ' אלו נערות) וא"כ יתחייב ד' והי' על גמר השחיטה ואמאי מיפטר מן הממון. (וראה להלן בנוגע למה שכתב רע"א דחיוב המלקות על גמר השחיטה הו' כחייבי מלקות שוגגין ועי' היטב להלן). והגרע"א מוכיח מכח קושיא זו, דדעת הרמב"ם דבתחילת השחיטה הוי מקלקל, נמצא דחיוב המלקות הוא בגמר שחיטה וחיוב המלקות והממון באים כאחד ואין אדם לוקה ומשלם.

ועי' תוד"ה שטר שיש בו ריבית ב"מ עב,א, שהקשו אמאי בשטר שיש בו ריבית גובין את הקרן, הרי העדים החתומים על השטר פסולים הם הואיל ועוברים על לאו דלא תשימון, אע"פ שאינם מרויחים ממון, נפסלים ידי דהוי אמומר אוכל נבלתו להכעיס דקיי"ל כאביי דפסול. ותרצו תוס' דהכא אירי בריבית דרבנן ולא מיפסלי באיסור דרבנן כיון שאינם מרויחים דבר אע"פ שבעבירה דאוריתא כה"ג היו נפסלים. ושיטת תוס' הובאה בשו"ע חו"מ לד,ג, בהג"ה: "וי"א בדבר מדבריהם בעי' שעבר משום חימוד ממון". (ר"י נ"ב ח"ד ותוס' פ' איזהו נשך ועיטור).¹

וכתב קצוה"ח (סימן נב) בנוגע לקושיית התוס' ב"מ הנ"ל, דפסול העדים אינו משעת העבירה, אלא משעה שעשה העבירה ואילך. ולפ"ז מיושבת קושיית התוס' דעדי ריבית נפסלו לאחר חתימתם בשטר שיש בו ריבית, ולכן השטר כשר ואפילו לשיטת הרמב"ם גבי השוחט בשבת דהוי מומר – אם היה מזיד – היינו משום דנעשה מומר בתחילת השחיטה אף דהוי מדרבנן וכדלעיל ולכן גמר השחיטה הוי לאחר שנעשה מומר וכנ"ל בקצוה"ח ובדברי רע"א.

ב

ובמסכת כתובות (לא,ב) מקשינן הבא על אחותו וכו' יש להן קנס ורמינהו אלו הן הלוקין הבא על אחותו כו' וקיי"ל דאינו לוקה ומשלם. ובדרוש וחיודש לרע"א שם מקשה לפי מש"כ תו' יבמות נט בחד תירוצא דלא מחייבי קנס על העראה א"כ נימא דהמלקות על ההעראה והממון על גמר ביאה.

ובהקדמת הפנ"י כתב לתרץ בשם חתנו הגאון רבי בעריש, דמ"מ על גמר ביאה נמי חייב מלקות ולא פקע מיניה המלקות עד גמר ביאה וכמבואר

¹ ואפשר לפרש דריבית דרבנן דהי' פסול דרבנן בעי' הכרזה כמבואר בסנהדרין ובעבירה דאורייתא ופסול דרבנן – בזה נסתפק המל"מ ואכמ"ל. וכתב הר"ן דלאותה עדות שנפסל בשבילו אי"צ הכרזה.

בירושלמי גבי מדליק גדיש בשבת דחשיב מחוייב מיתה על כל שבולת ושבולת.

ועל דבריו כתב רע"א: ולא מתחוור לי תירוצו, דגבי מדליק גדיש כיון דיש עליו חיוב מיתה על כל שבולת ושבולת, נהי דאין בי"ד דן על שבולת השניה דכבר נתחייב על שבולת הראשונה, מ"מ הוי כמו חייבי מיתות שוגגין, משא"כ הכא גבי מלקות לרבי יוחנן הסובר דחייבי מלקות שוגגין חייב ממון הדרא קושייתא לדוכתא.

ודברי רע"א צ"ב, דאפשר לומר דשבולת שניה או גמר ביאה לא חשיב כחייבי מיתות שוגגין, דכל שוגג אין עליו תורת עונש כלל, אבל הכא אע"פ שכבר נתחייב מלקות בשעת העראה, מ"מ מלקות אלו עולים לו על כל הביאה כולה שהכל עברה אחת של שיעורים הרבה, דהתראה אחת וחייב מלקות אחד עולים לכל הביאה. ואם תאמר שיתחייב ממון מחמת גמר היבאה, נמצא שמתקיים בו שתי רשעיות עבור הגמר ביאה ודברי הגאון ר' בעריש מובנים. וצ"ע בזה.

רע"א בכתובות שם מיישב קושיא זו באופן אחר. כשם שחיוב מיתה פוטר חיוב ממון או מלקות כמו כן חיוב מיתה מוריד את תנאי החיוב וכדלהלן, שהאי אם אחד הערה בה וחזר אחר ובא עליה ליכא קנס הואיל והוסרו הבתולים ע"י הראשון והוי כבא על בעולה דליכא קנס. אבל באדם אחד שהוא המערה והוא הגומר בזה גזה"כ לחייב קנס על הגמר אחרי אשר הוא בעצמו השיר הבתולים בהעראתו וכדאיתא בתוס' יבמות שם.

ולאור האמור פרכינן במסכת כתובות שם, כיון דנתחייב מלקות והמלקות פוטר חיוב הממון, כמו כן יפטור המלקות תנאי החיוב של הממון, והעראה זו הוי כאילו נעשתה ע"י אחר וממילא א"א לחייבו ממון על הגמר, כיון דבשעת הגמר כבר בעולה היא מחמת ההעראה ואם אתה מחייבו ממון הרי זה מכח זה שאף ההעראה נעשתה על ידו, כי זהו תנאי החיוב של הממון שיהיה הוא המערה ושפיר א"כ פרכינן בגמ' והא אין לוקה ומשלם. (דרוש וחידוש שם).

והאחרונים כתבו דחידוש זה של רע"א בענין תנאי החיוב, דאף בשעת תנאי החיוב שייך דין דקלבד"מ, תליא בפלוגתא דקמאי במסכת מכות טז, א, וכדלהלן.

במסכת מכות בסוגיא דביטלו ולא ביטלו איתא לענין אונס שגירש, ביטלו היכי משכחת לה (דהיינו לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו א"כ ביטל העשה

בידים) אי דקטלה (וביטל עשה דולו תהיה לאשה) קלבד"מ. ואף דחיוב המלקות הוא בעד עבירת הלאו (לא יוכל לשלחה) והמיתה היא ביטול העשה, מ"מ שייך לומר קלבד"מ, כי עבירת הלאו היא בשעשת הגירושין ובתנאי דל יבטל העשה, ושפיר הוי לאו הניתק לעשה ולא לקי, אבל היכא דקטלה, כשם שחיוב מיתה פוטר מחיוב מלקות כמו כן פוטר מתנאי החיוב של מלקות וכחידושו של רע"א (דביטול העשה חשיב כאילו עשאו אחר).

מיהו הרמב"ן והריטב"א פירשו דביטול העשה הוא חלק מעבירת הלאו, והוכחו כן ממה דאמרינן "אי דקטלה קלבד"מ ולדבריהם כיון דהוי ביטול העשה חלק מגוף האיסור שפיר הו בב"א ושייך לומר קלבד"מ.

ג

הבאנו לעיל, בהא דאיתא במסכת מכות דף טז, דלא משכח"ל ביטלו ולא ביטלו באונס שגירש, אי דקטלה (ובזה ביטל העשה דולו תהיה לאשה) קלבד"מ, ואם מתה לא ביטלה איהו. והקשו תוס' דילמא קטלה ולא הוי קלבד"מ, דקטלה בשוגג.

וכתב מהרש"ל בפירוש דבריהם: ונאמר דחייבי מיתות שוגגין ומלקות, לוקה. והמהרש"א כתב דאין דבריו מובנים דבפי' אלו נערות איתא דחייבי מיתות שוגגין ודבר אחר לכו"ע פטורים (תנא דבי חזקיה).

וכבר העיר האחיעזר, דהא דאמרינן חייבי מיתות שוגגין וממון לכו"ע פטורים, היינו במיתה וממון, אבל חייבי מיתות שוגגין ומלקות בפלוגתא דרבי יוחנן ור"ל קיימי (חולין פא, ב), וקיי"ל כרבי יוחנן דחייב מלקות ודברי מהרש"ל מובנים ודברי מהרש"א צ"ב.

וכתב שם מהרש"א, וז"ל:

מיהו הכא ל"ש למימר הכי, דהא דלוקה הכא לאו אמה שהרגה, דהא שוגג היה, אלא כיון שהרגה ונתבטל העשה חייב מלקות משום שגירשה.

ולכאורה דברי המהרש"א צ"ב, דהא להדיא אמרינן בגמ' אי דקטלה (במזיד) קלבד"מ. ולדברי המהרש"א אמאי אמרינן במזיד קלבד"מ.

ואפשר לומר ביישוב המהרש"א דקלבד"מ עניינו דחיוב המיתה פוטר מחיוב הממון וכיוצ"ב. ודוקא כששני החיובים (המיתה והממון) באים כאחד, ולכן

אמרינן התם אי דקטלה קלבד"מ, משום דני החיובים באים כאחד, לפי הריטב"א שהבאנו לעיל, משום דחיוב המיתה מוריד את תנאי החיוב, וכיון דבאים שני החיובים באים כאחד אף בזה אמרינן דקלבד"מ.

מיהו בהא דחייבי מיתות שוגגין פוטר הממון, אין חיוב המיתה פוטר חיוב המון דהוי שוגג והפטור בחייבי מיתות שוגגין הוא פטור מצד המעשה דאף דהוא שוגג מקרי מעשה אסון ופוטר מממון אף אם אינם באים כאחד.

אבל בנידון אונס שגירש, הוי שני מעשים, מעשה של חיוב מיתה והמלקות משום מעשה הגירושין וכיון דהוי שני מעשים א"א לפטורו מטעם קם ליה בדרבה מיניה וכמש"כ המהרש"א הנ"ל.

ד

ובענין הנל דמומר לחלל שבת, תנן במסכת שבת, פשט העני את ידו לפניו ונתן לתוך ידו של בעה"ב או שנטל מתוכה והוציא, העני חייב (דעביד ליה עקירה מרה"ר והנחה ברה"י או בנטל מתוכה והוציא והניח ברה"ר, דעביד עקירה והנחה), ובעה"ב פטור, דבעה"ב לאו מידי קעביד. והקו תוס', והרי בעה"ב קא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול. בתו"י וברא"ש שם, כתבו דמצד איסור שבת הוא דקאמרינן דפטור ומותר ולא דיקינן השתא באיסור דלפני עור דבלתא דידה לא איירי.

וע"ש בתורע"א על המשניות דיש נפ"מ מענין זה. דקיי"ל דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה, פרט למומר לחלל שבת בפרהסיא דהוי מומר לכה"ת כולה ושחיטתו פסולה. ודעת הרבה אחרונים דאפילו מומר לחלל שבת באיסור דרבנן חשיב מומר לכה"ת כולה. וא"כ היכא דפטור אבל אסור מצד הלכות שבת, אם עשה כן בפרהסיא הוי מומר לכה"ת, ולפיכך קאמרי דפטור ומותר מצד שבת ולא עבר רק משום ולפני עור דהוי לאו בעלמא ואינו בכלל מומר לשבתו.